

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14434164>

MUSTAQILLIK DAVRI HAYKALTAROSHLIGIDA TARIXIY SIYMOLAR TALQINI

Kodirova Zilola Ruziboyevna

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada Mustaqillik davri O‘zbekiston mahobatli haykaltaroshligi rivojining asosiy tamoyillari, buyuk siymolarni sharaflash va ulug‘lashdagi jarayonlar haqida batafsil ma‘lumot berilgan.*

KALIT SO‘ZLAR: *Mustaqillik, xotira, xalq ma‘naviyati, buyuk ajdodlarimiz, mahobatli haykaltaroshlik, ramziy timsollar, shaharsozlik, g‘oya, loyiha.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье представлена подробная информация об основных принципах развития скульптуры в Узбекистане в период независимости.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Народная духовность, наши великие предки, независимость, память, статуя, проект, идея, величественная скульптура, символическая композиция.*

ABSTRACT: *This article provides detailed information about the main principles of sculpture development in Uzbekistan during the period of independence.*

KEYWORDS: *Folk spirituality, our great ancestors, independence, memory, statue, project, idea, majestic sculpture, symbolic composition.*

XIX asrning o‘rtalarida Yevropa tasviriy san’ati an’analari mintaqaga kirib kelib, 1920-yildan boshlab O‘zbekiston 1924-yilda tarkibiga kirgan davlat hududida monumental targ‘ibot rejasi qabul qilindi, u 1920-yildan 1991-yilgacha amalda bo‘ldi.

Mafkuraviy targ'ibot rejasining asosiy vazifasi kommunistik g'oyalarning san'atdagi o'zgarishlarini monumental shakllar orqali majburiy aks ettirish edi. Haykaltaroshlik yodgorliklari va proletar inqilobi qahramonlari tasvirlari tushirilgan yodgorliklar, ulkan plakatlar va tashviqot shiorlari ayrim shaharlarning asosiy tayanchiga aylandi.

20-asr o'rtalarigacha O'zbekistonda monumental san'at va haykaltaroshlik turli davrlarda bu yerga kelgan rus rassomlarining nomlari bilan ifodalangan. 1950-yillarda monumental rangtasvir va haykaltaroshlikning milliy maktabi shakllandi.

Jamiyatni kommunistik qayta qurishni aks ettirish uchun majburiy talablari bilan Sovet davlatining mafkuraviy buyurtmalari doirasida ishlab chiqilgan badiiy ifodali asarlar yaratildi. Xuddi shunday holat 20-asrning ikkinchi yarmida O'zbekistonda monumental haykaltaroshlikning rivojlanishida ham kuzatiladi. Bu yerda inqilob yetakchilari, fuqarolar urushi qahramonlari yodgorliklari, yodgorlik majmualari va kommunistik propagandani tarannum etuvchi mavzulardagi kompozitsiyalar ustunlik qildi. O'zining badiiy va estetik avtonomiyasini ko'proq darajada saqlab qola olgan dastgoh haykaltaroshligining rivojlanishi monumental haykaltaroshlik asarlariga nisbatan qiziqroq edi.

1990-yillarda yetakchi o'ringa ko'tarilgan milliy g'oyani haykallarning badiiy ifodasiga singdirib, o'tmish tariximiz, ma'naviy-madaniy merosimizni mohiyatan aniq ko'rinishda tasvirlashga alohida yondashildi. Allomalarni tavallud kunlarini tantanali ravishda nishonlash, yillarni ajdodlarimiz nomi bilan atalishi doirasida ularga atab yodgorlik haykallar o'rnatish an'ana tusini oldi. Natijada mahobatli haykaltaroshlikda tarixiy janr oldingi davr yondashuvidan farqli ravishda sohaning milliy maqomini oshira boshladi.

O'zbekiston 1991-yildan davlat mustagilligiga erishishi bilan mana shu vaziyat tubdan isloh qilindi. Mahobatli yodgorliklarning mazmun mohiyati, plastik shaklu-shamoyili va boshqa ijodiy yechimida ilk bor milliy tuyg'u ustuvorligi yetakchi o'ringa ko'tarildi.

Mazkur siyosiy madaniyat jamiyat xayotida yetakchi goyaviy-mafkuraviy daraja kasb etib, san'at soxalarini xam Uz ta'siriga oldi. Bu borada ayniqsa maxobatli

xaykaltaroshlikka kuchli extiyoj paydo bo‘ldi va tez orada ittifokdosh millatlar san’ati tobeligida shakllangan ijodiy yondoshuvlar o‘rnini sof milliy tamoyillar egallay boshladi.

Buyuk siymolar shaxsini sharaflash tamoyili - tarixiy mavzuli barcha haykallar uchun xos bo‘lib, obrazlar tavsifiga ko‘ra turli xarakterga egadir. Masalan, sarkardalar obrazi - mardonavor qiyofali va realistik ifodali, alloma hukmdorlar obrazi esa komil shaxs siymoli va mumtoz ifodali kurinishda bajyarildi. Har ikki xarakterli asarlar o‘zining muayyan plastik uslubi, kompozitsion tuzilishi va obrozlar ruxiy olamiga xos xususiyatlariga ega.

Chunonchi, ja’sur sarkardalar - “Amir Temur” (I.Jabborov, K.Jabborov, Toshkent (1993), Samarkand va Shaxrisabz (1996)), “Jaloliddin Manguberdi” (I.Jabborov, K.Jabborov, Urganch, 1999) xamda afsonaviy xalk kaxramoni “Alpomish” (U.Mar’ diev, A.Raxmatullaev, K.Norxo‘rozov, U. Urokov, Urganch, 1999) yodgorlik xaykallarida shun-day fazilatlar mavjud bulib, ular oldingi davr plastik yondoshuvidan keskin ravishda fark kiladi. Bundan yigirma besh o‘ttiz yil oldingi tarixiy mavzuli obrazlarning plastik shaklu- shamoyili ulug‘vorligini xolis ifodalashga extiyoj sezgan bo‘lsa, endilikda bu masalada keskin burilish paydo bo‘ldi. Tasvirlanayotgan buyuk siymolar obrazida ulug‘vorligini ko‘rsatilishi avvalo plastik yondoshuv orqali ochib berildi.

Toshkentdagi “Amir Temur” haykalida buyuklik siymosi uning umumiy kompozitsion xarakterida o‘z ifodasini topgan. Amir Temur haykalini ot ustida tasvirlash ijodkordan ko‘plab nodir namunalar bilan tanishishni talab etgan. Chunki, otning plastik xolatini ifodalash masalasi qiyin jarayondir. Mualliflar obrazga xos plastik ifodaviylikni izlash jarayonida buyuk san’atkorlar ijodiga, tajribasiga murojaat etib, ulardan olgan ta’surotlarini o‘z ijodiga singdirib borishga xarakat qildi.

Buyuk siymolar shaxsini sharaflash tamoyiliga mansub xukmdor allomalar - “Mirzo Ulug‘bek” (Toshkent, A.Raxmatullaev, L.Ryabtsev, 1994 y), “Alisher Navoiy” (Uz. mil., bogi, E.Aliev, N.Bandzeladze, V.Degtyarov), “Mirzo Bobur” (Andijon, R.Mirtojiev, 1993 y), “Mirzo Bobur” (Namangan, M.Raxmonberdiev, 1999 y),

“Abulgoziyxon” (Urganch, Sh.Usmonov, 1994 y) obrazida yaratilgan xaykallar kuyidagi badiiy, uslubiy- kompozitsion axamiyatga ega.

Hozirgi vaqtda, Prezidentimizning inson manfaatlarini himoya qilish va uni yashash uchun shart-sharoitlarini ta'minlash to'g'risidagi say'i harakiti me'morchilik va shaharsozlikning rivojlanishiga e'tibor kuchayib, monumental asarlarning shaharsozlikda ahamiyati oshdi. Baland va muhtasham binolar, turli ma'daniy komplekslar, turar joy binolari ko'paymoqda. Shaharsozlikda, monumental asarlarning yuqori darajada bajarilganligi sabab, aholining ularga nisbatan qiziqishi kuchayib bormoqda.

Tasviriy san'at zamonaviy ijtimoiy xayotning ajralmas qismi xisoblanadi. Haykaltarosh tasviriy san'at orqali o'zini atrofini o'rab turgan olam va ijtimoiy munosabatlar to'g'risida fikr yuritadi. Tasviriy san'at asarlari esa rassomning fikr va muloxazalarining yaxlit bir buyum sifatida ifoda etadi.

Shaharsozlikda g'oyaviy va majoziy vazifalarni hal qilishda har doim monumental va dekorativ san'at muhim rol o'ynagan, uning asarlari va bezak elementlari o'z ansambllarining badiiy yechimlarini konkretlashtirgan va chuqurlashtirgan, ko'pincha ularda ustunlik qilgan.

“Turkiston” saroyining ichki ko'rinishlari respublika mustaqilligining ikki yilligi arafasida tayyor bo'ldi. Saroy kiyofasi me'moriy jixatdan yangi davlat poytaxtiga munosib keldi. Bahorgi Navruz ayyomini munosib nishonlash maqsadida Uzbekiston shox ko'chasining G'arbida, ya'ni Xalklar do'stligi saroyi bilan Madaniyat va istiroxat bog'i oralig'ida, Alisher Navoiy nomli Milliy bog'i barpo etish rejalashtirildi. Uning asosiy ukida quyidagi ketma-ketlikni ko'rish mumkin: favvorali aylana xovuz, amfiteatr shaklida tomoshabinlar joylari, atrofiga gumbazli minoralar joylashtirilgan saxna, ariq ustida ko'prik va tepalikka esa Alisher Navoiyning mahobatli haykali o'rnatilgan. Haykal ayvonchasi (pavilyon) feruza rangli kovurrasimon gumbazdan iborat. Ulug' shoir va davlat arbobining “Olam axli, bilingizkim, ish emas dushmanlig', yor uling bir-biringizga, erur yorlig' ish” mazmunidagi she'riy satrlari gumbazning ichki qobig'ida bir necha tillarda yozib chiqilgan. Markazdagi

amfiteatrning ikkala tomonida me'moriy jixtdan mukammal bo'lgan "Navruz" restorani (1995 yil, R. Yokubov, V. Ostroverxov, N. Batorin) va Oliy Majlis (1997 yil, V. Akopdjanyan) binolari bilan bir butun majmuaga aylantirilgan. Oliy Majlis binosidan janubda favvorali keng ko'l joylashgan. Masalan, 2000 yil Navruz namoyishida ishtirok etganlar soni 11.000 dan oshib ketdi. Shuning uchun chorbog' rejasi kengaytirildi va aylana shaklidagi saxna va amfiteatrga uzgartirish kiritildi. Amir Temur shaxsiyati mustakillik sharofati bilan kayta baxolandi. Uning davrida davlatchilik, san'at va madaniyat, asosan me'morlik misli kurilmagan darajada yuksalgan edi. Mustakil davlatimizda san'at va madaniyatga bulgan ijobiy e'tibor tufayli Soxibkiron kiyofasi aks etgan haykallar Toshkent, Samarkand va Shaxrisabzning markaziy maydonlariga o'rnatildi. Toshkentdagi haykal esa, (1995 yil, I.Jabborov, F.Ashrafiy, B.Usmonov) tarixiy xiyobon o'rtasida qad ko'tardi. Xiyobon XIX asr oxirida barpo etilgan bo'lib, xozirgi paytgacha mana uchinchi asr davomida davrlarning ramzlari o'rnatiladigan markaz sifatida o'z axamiyatini yo'qotmadi. Qizil marmar bilan qoplangan haykal tagkursisi sharkdan Barbga, ya'ni Sayilgox kuchasiga karatilgan. Tagkursiga Amir Temurning "Kuch adolatdadir" degan suzlari bitilgan. Amir Temur xiyobonining shimoliy G'arbida qurilgan Temuriylar tarixi Davlat muzeyida (1995 yil, A.Turdiyev) Milliy bog'dagi Alisher Navoiy haykali joylashgan ayvonchanning yangicha talqindagi holatini ko'rishimiz mumkin.

Jaloliddin Mirtojiyevning tarixiy siymolar galaktikasi. Mustaqillik va davlat suvereniteti yangi ijtimoiy tuzum, milliy dunyoqarash madaniyat va san'atning muhim islohotchi omiliga aylandi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar kommensalizm yangi madaniy siyosatning asosiy qadriyat yo'nalishi hisoblanadi. Bu ikki unsur 1990-yillarning boshidan beri O'zbekiston san'atida zamonaviy estetik izlanishlarga o'ziga xoslik berdi. Shaharning umumiy qismlarida istiqloq mafkurasi, yangi estetika, mamlakat shahrining tasviriy qiyofasi monumental san'at turlarida ifodalangan. Milliy tarixning yangi qahramonlari – o'rta asrlar hukmdorlari, shoirlari, mutafakkirlari va olimlari yodgorliklari o'zini oqladi. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda I.Jabborov, R.Mirtojiyev, A.Hatamov, T.Tojixojaeva, U.Mardieva, A.Rahmatullaeva,

K.Norxurozova, P.Podosinnikova, S.Sharipova, B.Muxtorova, U.Oroqova va boshqalar kabi nomlarni o‘z ichiga olgan iste’dodli haykaltaroshlarning yangi olami shakllandi. Ijodida monumental yodgorliklar, Bu ijodkorlarni dastgohli haykaltaroshlikdagi jo‘shqin ijodiy muhitlari monumental yodgorliklarni yaratishdagi jarayonga zamon bilan uyg‘unlashgan asarlar yaratishga imkon berdi. Temir pardaning olib tashlanishi zamonaviy jahon san’atining ijodiy vositalari va avangard hodisalari bilan bevosita bog‘liqlikni yaratdi.

Mustaqillik davrida bunyod etilgan va ulug‘ shoir, o‘zbek mumtoz adabiyotining asoschisi Alisher Navoiy siymosiga bag‘ishlangan yodgorliklar turkumi alohida e‘tiborga loyiq. Bu yodgorliklar nafaqat O‘zbekistonning ko‘pgina shaharlarida o‘rnatilgan. Haykaltarosh R.Mirtojiyev tomonidan yaratilgan Alisher Navoiy Ahmad Farg‘oniy yodgorliklari Rossiya, Yaponiya, Misr poytaxtlarini bezab turibdi. Yuqorida nomi tilga olingan haykaltaroshlarning dastgoh ishlari ham yuksak ijodiy yutuqlari bilan e‘tiborga olingan. Ularda tarixiy shaxslar bilan bir qatorda plastik echimlari yorqin ifodali plastika va metaforik til bilan ajralib turadigan zamondoshlar obrazlari muhim o‘rin tutadi. Bu obrazlar talqini milliy plastika san’atining boy madaniy merosi va jahon haykaltaroshligidagi zamonaviy yo‘nalishlarning nozik uyg‘unlashuviga asoslangan.

Mustaqillik va davlat suvereniteti yangi ijtimoiy tuzum, milliy dunyoqarash madaniyat va san’atning muhim islohotchi omiliga aylandi. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar kommensalizm yangi madaniy siyosatning asosiy adriyat yo‘nalishi hisoblanadi. Bu ikki unsur 1990-yillarning boshidan beri O‘zbekiston san’atida zamonaviy estetik izlanishlarga o‘ziga xoslik berdi. Shaharning umumiy qismlarida istiqloq mafkurasi, yangi estetika, mamlakat shahrining tasviriy qiyofasi monumental san’at turlarida ifodalangan. Milliy tarixning yangi qahramonlari – o‘rta asrlar hukmdorlari, shoirlari, mutafakkirlari va olimlari yodgorliklari o‘zini oqladi. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda I.Jabborov, R.Mirtojiyev, A.Hatamov, T.Tojixojaeva, U.Mardieva, A.Rahmatullaeva, K.Norxurozova, P.Podosinnikova, S.Sharipova, B.Muxtorova, U.Oroqova va boshqalar kabi nomlarni o‘z ichiga olgan

iste'dodli haykaltaroshlarning yangi olami shakllandi. ijodida monumental yodgorliklar, Bu ijodkorlarni dastgohli haykaltaroshlikdagi jo'shqin ijodiy muhitlari monumental yodgorliklarni yaratishdagi jarayonga zamon bilan uyg'unlashgan asarlar yaratishga imkon berdi. Temir pardaning olib tashlanishi zamonaviy jahon san'atining ijodiy vositalari va avangard hodisalari bilan bevosita bog'liqlikni yaratdi.

Ilhom Jabborov 1946-yil 30-iyunda Toshkent viloyati, O'rta Chirchiq tumanida tug'ilgan. Respublika rassomlik bilim yurti (1965-yil) va Toshkent teatr va rassomchilik san'ati institutini (1971-yil) tugatgan.

1983 yilda haykaltarosh SSSR Rassomlar uyushmasiga qabul qilindi. Mirtojiev o'sha paytda dastgohli haykaltaroshlik bilan shug'ullangan, ammo monumental haykaltaroshlikni orzu qilgan. 1988 yilda Yurmaldagi toshda ishlash xalqaro simpoziumida qatnashgandan keyin hamma narsa o'zgardi.

“Mening ikkita haykalim shahar markazida paydo bo'ldi. O'shanda menda qandaydir ikkinchi ijod nafasi paydo bo'ldi”, — deya haykaltaroshning so'zlarini keltiradi Jasur Ishoqov o'z maqolasida.

1995-yildan Respublika rassomchilik kollejida o'qituvchi, 1997-yildan Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomchilik va dizayn institutida haykaltaroshlik ustaxonasi rahbari lavozimlarida faoliyat yuritgan.

Professor Ilhom Jabborov asarlarida an'anaviy realistik haykaltaroshlik uslubiga xos xususiyatlar milliy mavzu va ta'sirchan obrazlarni ifodalashda o'z aksini topgan. Dastgohli va mahobatli asarlari (portret, tarixiy shaxslar qiyofasi aks ettirilgan) umumlashma va ramziylik yo'lida yaratilgan.

Ustoz-ijodkor Ilhom Jabborov yaratgan har bir haykal va monument vatanimiz timsoliga aylangan. Poytaxtimizdagi “Ezgulik”, “Mustaqillik” monumenti, “Amir Temur” haykali, Samarqand va Shahrisabzdagi “Amir Temur” haykallari go'zal ona diyorumizning ko'rkiga ko'rk qo'shib turibdi.

Mirtojievning monumental obrazlar haqidagi orzulari O'zbekiston mustaqillik yillariga erishganidan keyin birma-bir ushala boshladi. 1991-yilda Andijonda Bobur haykalini yaratish bo'yicha tanlov e'lon qilindi.

Mirtojiev 50 dan ortiq eskiz chizgan, lekin tushida ko'rgan tasvirni tanlagan. Bronza va granitdan yasalgan 12 metrlik yodgorlikning tantanali ochilish marosimi ikki yil o'tgach bo'lib o'tdi. 1995-yilda haykaltarosh obrazga qaytib, Bobur - Lozannada (Shveysariya) o'rnatiladigan "Bobur chovg'on o'ynayapti" (otliq to'p o'yini) uch figurali otliq kompozitsiyani yaratadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur o'zbek mumtoz adabiyotining yirik vakili O'zbekiston mustaqillik erishgandan so'ng o'z yurtida haqiqiy qadr-qimmat topdi. O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti farmoniga ko'ra 1993-yilda Bobur tavalludining 510 yilligi tantanali nishonlandi. Andijon shahar markazida mahoratli haykaltarosh R. Mirtojiev muallifligidagi mahobatli Bobur haykali o'rnatildi. Andijon shahridagi Bobur haykali shaharning janubiy qismida joylashgan bo'lib, temir yo'l va avtomobil vokzallari yaqinida joylashgan Bobur maydonida o'rnatilgan. Zahiriddin Muhammad Bobur atoqli yozuvchi va shoir, 2000 yilda mavjud bo'lgan Mug'ullar imperiyasining asoschisi. 16-asr Hindiston yarim orolining shimolida joylashgan bu yodgorlik qadimiy o'zbek shahrining diqqatga sazovor joylariga aylangan. Bobur maydonidagi Bobur haykali - ulug' sarkardaning ot minib o'tirgan haykali. Boburning o'ng qo'li uning yuragida joylashgan bo'lib, o'z ona yurti va xalqiga sadoqat ramzidir. Yodgorlik qizil granit bilan qoplangan baland poydevorga o'rnatilgan. Andijon shahri Boburning tug'ilgan joyi bo'lgani uchun bu yerda zabardast sarkarda va adib nomi bilan bog'liq ko'p narsa bor. Shaharning markaziy maydoni, kutubxona, ko'cha uning sharafiga nomlangan, Bobur milliy bog'i shahardan o'n kilometr janubda joylashgan.

Muallif mahobatli haykaltaroshligining zamonaviy tendentsiyalariga sodiqligini, ikkinchi tomondan, qo'mondon qiyofasini plastik vositalar yordamida poetiklashtirish istagini namoyish etagan. R. Mirtojiev asari ijro mahorati, fantaziyasi, emotsional plastikliги bilan ajralib turadi. Uning iste'dodi va mehnati tufayli bugungi kunda u haqli ravishda zamonamizning eng nufuzli haykaltaroshlaridan biri hisoblanadi.

Samarqandda Ulkan yodgorlik 1996-yilda (Temur tavalludining 660 yilligiga) Teatr maydonida o'rnatildi va u O'zbekistonda uchinchi bo'ldi, garchi SSSR

parchalanganidan so‘ng darhol buyuk sarkardaga birinchi haykalni o‘rnatishni rejalashtirgan edilar.

Bizga ma’lumki Samarqandda Amir Temur tuzgan saltanatning poytaxti bo‘lgan, u G‘arb mamlakatlarida Temurlan deb ataladi. Toshkentdagi o‘tliq yodgorlikdan farqli o‘laroq, bu yodgorlik “o‘tirgan” bo‘lib, unda jangchi emas, balki taxtda o‘tirgan “fikr bilan o‘ylayotgan” dono hukmdor tasvirlangan. Juda ulug‘vor, salobatli va o‘ychan yodgorlik. Har yili Sohibqironning tavallud topgan kunida shahar va viloyat rahbariyati hamda ko‘plab fuqarolar ishtirokida monumentda tantanali tadbirlar o‘tkaziladi.

Samarqandda joylashgan haykalning orqasida yashil Universitet bulvari, asosiy shahar sayrgohi boshlanadi (ilgari u 19-asrda ushbu xiyobonga asos solgan gubernator sharafiga Abramovskiy deb nomlangan) Shahrisabz Qashqadaryo vohasida qadimiy shaharda tug‘ilib, mashhur ajdod Temur ulg‘aygan. Shaharning diqqatga sazovor joylaridan biri esa haykaltarosh Ivan Jabborov tomonidan qurilgan Amir Temur haykali hisoblanadi. Shahrisabz shahri orden bilan taqdirlandi.

Amir Temur. 1996 yil esa buyuk hukmdorning oltmish yillik yubileyi yili edi. YUNESKO tomonidan Amir Temur yili deb e’lon qilingan Temur. Shahrisabz esa buyuk sarkardaning vatani hisoblanadi. Uni qurishda mamlakatimizning turli hududlaridan mutaxassislar ishtirok etdi. Yodgorlikni barpo etishga ko‘plab mohir hunarmandlar, xalq rassomlari hissa qo‘shgan. Amir Temur Samarqandga munosib tuhfa bo‘lganining bir yilligi munosabati bilan uning nomi bilan bog‘liq o‘nlab tarixiy maskanlar qayta tiklandi. Va katta binolar va yangi bog‘lar paydo bo‘ldi. Markazda Amir Temur maydoni ochilib, u yerda Sohibqoron Temurning muhtasham haykali o‘rnatildi. O‘rta asrlarning buyuk aqllari ittifoqda birlashdilar: ilg‘or qarashlar va moddiy resurslarga ega bo‘lgan boy davlatning yorqin hukmdori va kashfiyotlarga tashna aql. 1428 yilda rekord muddatda (3 yil) qurilgan rasadxona yulduzli osmonni o‘rganish markaziga aylandi. Mirzoning o‘zi soatlab unda astronomiya bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib bordi.

Yigirmanchi asrning boshlarida rasadxonaning taxminiy joylashgan joyida qazishmalar boshlandi. Ish davomida arxeologlar poydevor qoldiqlari va saqlanib qolgan binoning parchalarini topdilar. Vayron bo'lgan binoning ko'p qismini tiklash mumkin edi.

O'tgan asrning 1960- yillarida tarixiy bino yonida Ulug'bekning memorial muzeyi ochildi. 2010-yilda majmua restavratsiyasi jarayonida Mirzo Ulug'bek nomini abadiylashtirishga qaror qilindi. Rasadxona yonida Ulug'bek haykali o'rnatildi, yodgorlikning orqasida olim astronom Mirzo Ulug'bek yulduzli osmon fonida uning yashagan davri ko'rsatilgan.

Abu Abdullo Rudakiy byusti Markaziy istirohat bog'ining sharq tomonidagi kichik bog'da joylashgan. Bog' janubdan O'zbekiston ko'chasi, sharq tomondan Shohruh Mirzo ko'chasi bilan o'ralgan.

Rudakiy byusti bog'ning o'rtasiga o'rnatilgan, u erda barcha yo'llar birlashadi. Uning byusti aslida parkdagi oval shaklidagi dizaynning g'arbiy uchida joylashgan. Haykal jigarrang koshinli poydevor tepasida joylashgan bo'lib, uning hayoti yillari, ya'ni 858-941 yillar yozilgan oltin lavha bor.

Rudakiyning soqolli qiyofasi so'zlayotgandek tuyuladi, chunki uning chap qo'li ko'rsatkich barmog'i bilan yuqoriga ko'tarilgan, o'ng qo'li esa chopondan ushlab turadi.

Rudakiy "shoirilar odami" nomi bilan mashhur, chunki u zamonaviy fors tilini birinchi bo'lib qo'llagan. Uning uslubi "klassik" deb nomlandi. Fors adabiyoti. U Tojikistonning Panjakent shahri yaqinida tug'ilgan. She'rlari unga shuhrat keltirdi va u Somoniylar hukmdori Nasr II ning Buxorodagi saroyiga taklif qilindi. Rudakiy ham mohir xonanda va arfa chalgan edi. U oxir-oqibat amirning nazaridan tushib, bir necha yil o'tib vafot etdi. Uning she'rlari hozir ham ko'p o'qiladi va Penjakentda Rudakiy muzeyi mavjud. Tojikistonda u milliy qahramon sifatida e'tirof etiladi, har yili 22-sentyabrda dam olish kuni nishonlanadi.

Yaqin atrofdagi boshqa diqqatga sazovor joylar orasida xuddi shu bog'da joylashgan San'at galereyasi, janubga qisqa yurish va shimolga qisqa piyoda kinoteatr

kiradi. Yaqin atrofdagi Markaziy bog‘da boshqa mashhur shoirlarning, jumladan Alisher Navoiy va Abdurrahmon Jomiyning haykallari o‘rnatilgan.

Abu Rayhon Beruniy haykali Abu Rayxon Beruniy o‘rta asr fors olimi-entsiklopedisti va mutafakkiri, tarix, geografiya, filologiya, astronomiya, matematika, mexanika, geodeziya, mineralogiya, farmakologiya, geologiya va boshqalarga oid ko‘plab yirik asarlar muallifi. Beruniy o‘z fanining deyarli barcha fanlarini puxta egallagan. vaqt. Beruniyning taxminan 1036-yilda tuzgan asarlari ro‘yxatida yuzdan ortiq nom bor. Ilmiy asarlarini arab va fors tillarida yozgan.

Poytaxtimizda 15-fevral kuni O‘zbekiston xalq rassomi, Davlat mukofoti laureati, haykaltarosh Jaloliddin (Ravshan) Mirtojiyevxotirasiga bag‘ishlangan yodgorlik haykalining ochilish marosimi bo‘lib o‘tdi. Tadbirda shuningdek, O‘zbekiston Badiiy akademiyasi akademigi Javlon Umarbekov, Toshkent shahar hokimining jamoatchilik, mahalla va nuroniylar masalalari bo‘yicha maslahatchisi Rustam Kalonov, O‘zbekiston xalq rassomi, barelyef muallifi Jasvant Annazarov, O‘zbekiston xalq shoiri Mahmud Toir, Jaloliddin (Ravshan) Mirtojiyev farzandi Mansurjon Mirtojiyev so‘zga chiqdi. Haykaltaroshning o‘ziga xos barakali ijod yo‘li, ustoz va shogirdlarga munosabati, insoniy fazilatlar haqida o‘z dil so‘zlarini bayon qilishdi.

Jaloliddin (Ravshan) Mirtojiyev haykalini yashab, ijod qilgan poytaxtimizning Yunusobod tumani, Amir Temur ko‘chasi, 89A-uyda o‘rnatilgan yodgorlik lavhasini haykaltaroshning oila a‘zolari hamda akademik J. Umarbekov ochib berishdi. Haykal muallifi istedodli haykaltarosh Jasvant Annazarov –Jaloliddin (Ravshan) Mirtojiyev shogirdi.

Qisqa qilib aytadigan bo‘lsak qahramonimiz o‘z kasbini fidoyi, jonkuyarlaridan biri. Xaykaltaroshlik san’ati rivojlanishi uchun kun u tun mehnat qilib juda esda qolarli natijalarga erishgan. O‘z kasbi bilan dunyo taniydigan, O‘zbekiston nomini ulug‘laydigan fidoiy ijodkor. O‘zini ustida tinimsiz mehnat qilib noyob asarlar yaratgan. Zamonaviy haykaltaroshlik an’anaviy haykaltaroshlik amaliyotlari chegaralarini kengaytirib, keng ko‘lamli uslublar va materiallarni o‘z ichiga oldi.

Haykaltaroshlar bugungi kunda innovatsion va o'ylantiruvchi san'at asarlarini yaratish uchun yangi tushunchalar, materiallar va texnikalarni o'rganishda davom etmoqdalar. Umuman olganda, ulug'vor haykallar ularni boshdan kechirganlarni ilhomlantirish, o'ziga jalb qilish va hayrat tuyg'usini uyg'otish uchun xizmat qiladi, ularni san'at olamining muhim va doimiy qismiga aylantiradi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, O'zbekistonda mustaqillik davrida mahobatli haykaltaroshlik san'atining rivojlanishi o'ziga xos tarzda rivojlandi. Shu yillarda boshlangan yangi tarixiy davr haykaltaroshlikda ham, san'atning boshqa turlarida ham ajoyib ijodiy o'zgarishlar bilan ajralib turdi. Yangi madaniy siyosat sifatida sog'lom ma'naviy muhitni yaratish, milliy an'analarni tiklash, tarixiy-madaniy o'zligimizni ro'yobga chiqarish ustuvor masalalarga aylandi, buning natijasida mamlakatimizda mafkuraviy va rasmiy yangilanish jarayoni vujudga keldishi, bu hudud, yangi sifat bosqichiga yo'l ochiq.

Milliy mustaqillikka erishilgach mahobatli haykaltaroshlikda global o'zgarishlar yuzaga keldi. Binobarin, avvalgi tasviriy-uslubiy yondashuvlar va ko'p millatli xalq amaliy san'atining murakkabliklari bartaraf etilib, uni milliy ko'rinishda rivojlantirish vazifasi davr talabiga aylandi, milliy haykaltaroshlik san'atining mavgeini mustahkamlash bosqichi yaratildi.

Mazkur o'zgarishlar buyuk siymolar obrazini e'zozlash, ulug'lash va sharaflash tasviriy san'at soxasining asosiy vazifalridan edi. Buyuk tarixiy siymolar shaxsini ulug'lash tamoyili tarixiy jandagi barcha haykallarga xos bo'lib, obrazlar tasviri o'zgacha tus oldi. Mahobatli haykal asarlarida sarkardalar obrazida mardonavor, salobatli va realistik ifoda bolsa, hukmdorlar obrazida mukammal siymo va klassik ifoda mavjud. Zamonaviy haykaltaroshlik asta-sekin yangi xususiyatga ega bo'lib, mukammal texnologiyalar va yangi materiallarning paydo bo'lishi bilan u haykaltaroshning har qanday maxsus texnik mahorati bilan bog'liq bo'lishni o'xtatdi. Asarlarni yaratilishda g'oya muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Mirziyoev Sh.M. Ozod va obod Vatanning komil farzandlari// Milliy taraqqiyot yo‘limizni davom ettiramiz, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. T.: O‘zbekiston, 2018.-B.412.
2. “Ma’rifat” gazetasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Murojaatnomasi Sh. Mirziyoev Oliy Majlisga. 9 sahifa. 2017 yil 23 dekabr. № 102-103 (9064)
3. Feruz Islomov “Haykaltaroshlik” Toshkent 2017.-B-6.
4. <https://www.gazeta.uz/ru/2024/02/19/mirtajiyev/.dU|•gazeta.uz>
5. D.S. Po‘latov O‘zbekiston zamonaviy haykaltaroshligining rivojlanish tamoyillari. Avtoreferat. Toshkent-2008. UDK: 74.027